

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 1. července 2022

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz

VĚROZVĚSTA CYRILA A JANA HUSA NESPOJUJÍ JEN SVÁTKY, ALE I ZÁSLUHA O EVROPSKÁ PÍSMATA

Věrozvěsta Cyril a Jan Hus, které si připomínáme 5. a 6. června, mohou mít víc společného, než se na první pohled zdá. Oba se totiž do dějin zapsali jako tvůrci evropského písma. Cyril vytvořil pro Velkou Moravu nové písmo hlaholici. Jan Hus podle řady autorů zase systemizoval český diakritický pravopis (dnešní háčky a čárky), který pak inspiroval úpravu latinského písma řady evropských jazyků. Přitom je možné, že vznik předchůdce dnešního českého pravopisu úzce souvisí právě s hlaholicí.

Badatelé se dodnes přou, na jakém základě Cyril, který se svým bratrem Metodějem přišel roku 863 na Moravu, nové písmo vytvořil. Vedle inspirace různými dobovými písmi se uvažuje, že do tvarů jednotlivých písmen byla zakódována křesťanská symbolika. Je také otázka, jak tehdejší hlaholice vlastně vypadala a zda svůj původní návrh Cyril ještě na Moravě přehodnocoval.

Experti proto hledají odpovědi na následující otázky: k čemu měla sloužit tři „měkká í“, co znamená zápis „tvrdého y“ dvěma písmeny? A co dva různé znaky pro „ch“ a pro „f“? Další generace písařů již každopádně tento systém v kompletní původní podobě nepoužívaly a některá písmena známe jen z nejstarších abecedářů (tj. soupisů písmen).

Nejdéle se hlaholice zachovala na pobřeží Chorvatska, kam mohla proniknout jak ze střední, tak jižní Evropy. Zde se slovanská liturgie zapisovaná hlaholicí používala v kontextu západní církve a ve 13. století byla oficiálně povolena papežem. Z Chorvatska se (již mírně tvarově odlišná) hlaholice „vrátila“ na nějaký čas do Čech, a to do kláštera Na Slovanech (Emauzy), kde se na počátku 15. století používala i pro zápis češtiny, a rozšířila se odtud též do dceřiných klášterů na území dnešního Polska.

V jiných slovanských zemích se místo hlaholice rychle ujalo nové písmo – cyrilice. Cyrilici původně vytvořil zřejmě některý z žáků Cyrila a Metoděje v Bulharsku na základě dobového řeckého písma obohaceného písmeny, která byla inspirována hlaholicí. Z Bulharska se cyrilice rozšířila nejprve k východním Slovanům a na území dnešního Srbska.

Kontakt pro média: **Markéta Růžičková**
Divize vnějších vztahů AV ČR
press@avcr.cz
+420 777 970 812

Husovo povědomí o hlaholici

Na „slovanské“ písmo upozorňuje spis o českém pravopise běžně nazývaný *Orthographia Bohemica*, který řada badatelů považuje za dílo Jana Husa. Znalost hlaholice však prozrazuje i nepochybné Husovo dílo Abeceda, jakási mnemotechnická pomůcka pro výuku české latinky.

Někteří experti se tedy domnívají, že právě příklad hlaholice, která obsahovala zvláštní písmena pro řadu českých hlásek (kromě ř, které se i v „emauzské“ hlaholici psalo spřežkou rz), podnítil autora českého diakritického pravopisu k úpravě písmen tak, aby všechny hlásky (kromě ch) znázorňovalo jedno písmeno. Pro úpravu nových písmen byly zvoleny tečky a čárky. Inspirace k použití těchto znamének se hledá v jiných písmech, např. hebrejském, řeckém. Spis *Orthographia Bohemica* se však zasazuje o důsledné rozlišování i a y, čehož se však tehdejší hlaholice již dávno zbavila.

Český pravopis se spolu s českými texty začal ještě v 15. století šířit ve střední Evropě. Česká znaménka pro označování měkkosti se nejprve objevují v tzv. Husitské bibli, nejstarším překladu Bible do maďarštiny vzniklém nedlouho po smrti Jana Husa. V 16. století však byla tato znaménka opět nahrazena spřežkami, ujalo se ale označování délek čárkami.

Přirozenou cestou se dostal český pravopis na území Slovenska, kde je systematické užívání češtiny doloženo od konce 15. století. V té době se také v Polsku objevují pokusy o použití české diakritiky, systematický návrh však předkládá až sto let po Husově smrti Stanisław Zaborowski (1514/1515). Ten se po Husově vzoru rovněž pokusil odstranit všechny spřežky (opět kromě ch). Vzhledem k tomu, že polština má více hlásek než čeština a pravopis používající pouze diakritická znaménka se zdál tiskařům knih příliš složitý, ujala se brzy kompromisní varianta jak s diakritickými znaménky, tak se spřežkami.

Chorvati, Bosňáci, Slovinci i Litevci používají české háčky

Další vlna šíření pravopisu českého typu nastala v době národního obrození, kdy se čeština začala prezentovat prostřednictvím textů psaných dnešní latinkou a místo teček se již dávno používaly háčky. Roku 1830 vydává chorvatský obrozenec Ljudevit Gaj první návrh nového chorvatského pravopisu (do té doby se používaly maďarské, na pobřeží i italské spřežky) s českými háčky.

Z chorvatštiny během hnutí tzv. ilyristu pronikl češtinou inspirovaný pravopis mezi další jihoslovanské národy, zejména Slovince. Dědictvím snah o společný spisovný jazyk (srbochorvatštinu) je možnost zápisu dnešní srštiny jak cyrilicí, tak latinkou s českými háčky. Muslimští Bosňáci k latině s českými háčky definitivně přešli během rakousko-uherské správy na přelomu 19. a 20. století přímo z arabského písma. V téže době se háčky nad písmeny zavádějí i v litevštině a později v lotyštině. Jednotlivá písmena s háčky pak byla zavedena i ve finštině a estonštině (š, ž), používají se však minimálně a pouze v cizích slovech.

Spory o počty hlásek a vznik azbuky

Zajímavé je, že ve stejnou dobu, kdy Jan Hus (je-li skutečně autorem spisu o českém pravopisu) řešil nedostatečný počet písmen v latině pro zápis češtiny, církevněslovanský spisovatel Konstantin Kostenecký si naopak lámal hlavu s tím, co dělat s nadměrným počtem písmen v cyrilici. I na začátku 15. století si cyrilice udržovala řadu písmen, která měla původně znázorňovat praslovanské hlásky cyrilometodějské doby, ty se však již nevyslovovaly, navíc obsahovala i řadu řeckých písmen. Konstantin Kostenecký se neodvážil radikálně snížit počet cyrilických písmen, ale snažil se vymyslet důmyslný systém, jak je všechny využít.

Nejradikálnější zásah do cyrilice učinil až ruský car Petr Veliký, který na začátku 18. století řadu nadbytečných písmen zrušil a navíc jejich tvar přizpůsobil latině. Tak vznikla dnes rozšířená azbuka.

Mnohým výše zmíněným otázkám se podrobně věnují některé novější publikace Akademie věd, mezi něž patří knihy *Hlaholské písemnictví v Čechách doby Lucemburské* Václava Čermáka a *Církevní slovanština v pozdním středověku* Vladislava Knolla ze Slovanského ústavu AV ČR a také vydání spisu *Orthographia Bohemica* Kateřiny Volekové z Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Více informací:

Mgr. Vladislav Knoll, Ph.D.

Slovanský ústav AV ČR

knoll@slu.cas.cz

+420 723 922 550

Mnichovský abecedář:

[https://bildsuche.digitale-](https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00046309&pimage=304&v=100&nav=&l=en)

[sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00046309&pimage=304&v=100&nav=&l=en](https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00046309&pimage=304&v=100&nav=&l=en)

Husova abeceda (vpravo nahoře v rukopise)

<https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/Orth>

Supraslský kodex (11. stol.)

[https://polona.pl/item/mineja-czytana-na-marzec-](https://polona.pl/item/mineja-czytana-na-marzec-fragment,NTg2MDUzMQ/5/#info:metadata)

[fragment,NTg2MDUzMQ/5/#info:metadata](https://polona.pl/item/mineja-czytana-na-marzec-fragment,NTg2MDUzMQ/5/#info:metadata) (jeden z nejstarších dochovaných cyrilských rukopisů)

Kyjevské listy – nejspíš nejstarší staroslověnský,

možná ještě velkomoravský rukopis psaný starší variantou hlaholice (s vlivy češtiny) https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_07488/?sp=10

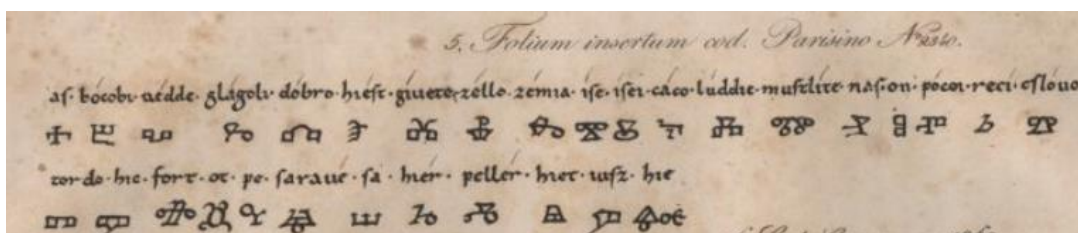
Česká bible hlaholská – česky překlad Bible psaný v hlaholici

v klášteře Na Slovanech,

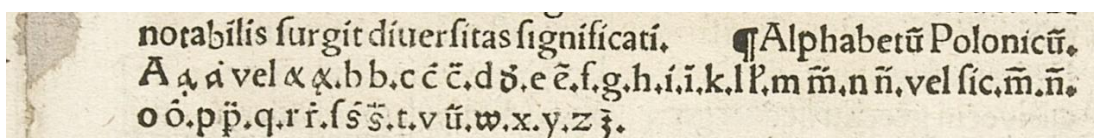
http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XVII_A_1_3636BJ9-cs (viz záložka faksimile)

<https://www.academia.cz/edice/kniha/staroslovenske-pisemnictvi-na-velke-morave-a-ve-stredovekych-cechach>

Fotogalerie

Abecedarium bulgaricum (Pařížský abecedář) podle Kopitara (1836) ze ztraceného latinského rukopisu z 11. či 12. století.

Stanisław Zaborowski – návrh polského diakritického pravopisu z roku 1518

HLAHOVICE A CYRILICE

Staroslověnská hlaholice	Chorvatská hlaholice	Číselná hodnota	Cyrilice	Číselná hodnota	Název	Latinka
Ɑ	Ɑ	1	А	1	АЗЪ	a
Ѣ	Ѣ	2	В	-	БОВЪКЪ	b
Ѥ	Ѥ	3	В	2	ВѢДѢ	v
Ѧ	Ѧ	4	Г	3	ГЛАГОЛИ	g
Ѩ	Ѩ	5	Д	4	ДОВЕРО	d
Ѫ	Ѫ	6	Е, (Є)	5	КЕСТЪ	e
Ѭ	Ѭ	7	Ж	-	ЖИВѢТЕ	ž
Ѯ	Ѯ	8	С, З	6	СВЛО	dz
Ѱ	Ѱ	9	З, Ъ	7	ЗЕМЛАН	z
Ѳ, Ѵ	(Ѳ, Ѵ)	10	І, (Ї)	10	І, ИЖЕ	i
Ѵ	Ѵ	20	И	8	ИЖЕ	i
Ѧ	Ѧ	30	(Х, Ы)	-	ГЕРЕВЪ	d' (chorv. j)
Ѩ	Ѩ	40	К	20	КАКО	k
Ѭ, Ѯ	Ѭ	50	Л	30	ЛЮДИКЕ	l
Ѱ	Ѱ	60	М	40	МЪКАНИТЕ	m
Ѳ	Ѳ	70	Н	50	НАШЪ	n
Ѵ	Ѵ	80	О, О	70	ОНЪ	o
Ѷ	Ѷ	90	П	80	ПОКОИ	p
Ѹ	Ѹ	100	Р	100	РЪЦИ	r
Ѻ	Ѻ	200	С	200	САДО	s
Ѽ	Ѽ	300	Т	300	ТЕРЪДО	t
Ѿ	Ѿ	400	У, (Ў)	400	УВЪКЪ	u
Ѽ, Ѽ (Ѽ)	Ѽ, (Ѽ)	500	Ф	500	ФРЪТЪ	f
Ѽ, (Ѽ)	Ѽ	600	Х	600	ХЪРЪ	ch
Ѽ	Ѽ	700	У	800	УТЪ	o
Ѽ	Ѽ	800	Ц	-	ЦА	št (chorv. č, šć)
Ѽ	Ѽ	900	Ц	900	ЦИ	c
Ѽ	Ѽ	1000	Ч	90	ЧРЪВЪ	č
Ѽ	Ѽ	2000	Ш	-	ША	š
Ѽ	(Ѽ, Ѽ)	3000	Ъ, Ё	-	КРЪ	ü, Ъ
Ѽ, Ѽ, Ѽ	(Ѽ, Ѽ, Ѽ)	-	Ъ, (Ъ, Ь)	-	КРЪ	y
Ѽ	І, Ё, (Ѽ)	3000	Ъ, Ё	-	КРЪ	ï, Ъ
Ѽ	Ѽ	-	Ѣ	-	КАТЪ	ě
Ѽ	Ѽ	5000	Ю, (Ю)	-	-	ju
-	-	-	КА, (КА)	-	-	ja
-	-	-	К	-	-	je
Ѽ, (Ѽ, Ѽ)	-	-	А, (А, А)	900	АЪ	ę
Ѽ	-	-	Ѣ, (Ѣ)	-	ѢЪ	o
Ѽ	-	-	Ѣ	-	ѢЪ	ję
Ѽ	-	-	Ѣ	-	ѢЪ	jō
-	-	-	Ѣ	60	ѢИ	ks
-	-	-	Ѣ	700	ѢИ	ps
Ѽ	-	-	Д, Ѽ	9	ДИТА	th
Ѽ	-	-	У, Ё	400	УЖИЦА	y

© Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., <http://www.slu.cas.cz/>, <http://gorazd.org/>